

Vytautas Kavolis: asmuo ir idėjos

Sudarytojai

RITA KAVOLIENĖ

DARIUS KUOLYS

baltos lankos

316:929/(=882:73) + 008:929/(=882:73)

Knygos leidimą parėmė Atviros Lietuvos fondas

Leidinio redakcinė kolegija:

Viktorija Daujotytė, Rita Kavolienė,

Darius Kuolys, Arūnas Sverdiolas,

Arvydas Šliogeris, Irena Veisaitė,

Saulius Žukas

Redaktorė Danutė Kalinauskaitė

Dailininkas Eugenijus Karpavičius

Vertėja Rasa Kalinauskaitė

Bibliografijos redaktorius Virginijus Gasiliūnas

Sudarymas © Rita Kavolienė, Darius Kuolys, 2000

„Vytauto Kavolio kultūros filosofija“ © Arūnas Sverdiolas, 2000

„Skaitant Kavolį: kultūriniai tekstai, patirties įvaizdžiai, reikšmių archeologija“ © Artūras Tereškinas, 2000

„Vytautas Kavolis tarp minties ir poezijos“ © Rimvydas Šilbajoris, 2000

„Sąminingumo istorijos“ © Saulius Žukas, 2000

„Vytauto Kavolio kultūros sociologijos metmenys“ © Algimantas Valantiejus, 2000

„Žmogus ir civilizacija“ © Algis Mickūnas, 2000

„Kavolis istorikams“ © Egidijus Aleksandravičius, 2000

„Vytautas Kavolis – visuomenės ir kultūros kritikas“ © Leonidas Donskis, 2000

„Laisvojo šaulio taku“ © Arvydas Šliogeris, 2000

„Vytautas Kavolis laiškuose – viena patirtis“ © Liūtas Mockūnas, 2000

Atsiminimai © Valdas Adamkus, Raimundas Mieželis, Julius Šmulskštys,

Aleksandras Štomas, Vytautas Vepštas, Zbigniew Brzezinski,

Algimantas Gureckas, Lakštuonė ir Gintautas Vėžiai, Alfonsas Nyka-Nillūnas,

Kostas Ostrauskas, Mykolas Drunga, Alina Staknienė, Violeta Kelertienė,

Kazys ir Mara Almenai, Algimantas Valantiejus, Viktorija Daujotytė,

Ralph Slotten, Robert D. Sider, Susan Rose, George Allan, Julie Ferrari McKain,

Carroll J. Bourg, Wayne M. Bledsoe, Matthew Melko, Edmund Leites,

Corinne Lathorp Gilb, Cyril Dwiggins, 2000

Laiškų komentarai © Kostas Ostrauskas, Icchokas Meras, Bronys Savukynas, 2000

Rinko ir maketavo BALTOS LANKOS

Printed in Lithuania

ISBN 9955-00-017-1

1954 rugpjūčio 6 d.

Didžiai Gerbiamas Pone Profesoriau

Esu studentų skyriaus, pasirodančio „Dirvos“ savaitraštyje, tačiau nuo to laikraščio visiškai nepriklausomo, redaktorius. Tame skyriuje turime tikslo duoti studijuojančioms jėgoms pasireikšti, supažindinti visuomenę su jų mintimis, ir sykiu supažindinti šiandieninę lietuviškąją studentiją, atitrūkusią nuo savosios profesūros, su ja. Todėl laikas nuo laiko pakviečiame kai ką iš lietuviškosios profesūros parašyti klausimais, rūpimais ir mums, įdomiais ir jiems. Jau esame gavę straipsnių iš profesorių Puzino, Maciūno, Kolupailos. Šįsyk norėčiau Tamstą pakviesti parašyti mums ne per daug ilgą ir studentams suprantamą straipsnį. Drįsčiau jums sugestionuoti temą „Šiūdienės liberalų užduotys“, kuri man ypač aktuali. Ji galėtų liesti ir liberalų paskirtį bei užduotis šiūdieniame pasauly, ir specifines liberalų užduotis lietuvių bendruomenėje, atsidūrusioje tremtyje ir nuolat susiduriančioje su fanatizmo ir iškrikimo požymiais. „Studentų Žodis“ – tasai skyrius „Dirvoje“ – save laiko liberalinės studentijos organu, nors dėl susiduriančios konjunktūros tarp jaunesnių liet. studentų Amerikoje – kur „liberalas“ laikomas bedieviu ir beveik komunistu – „liberalizmo“ sąvokos perdaug dažnai ir neminime.

Jeigu Jums ši tema nebūtų priimtina, kviesčiau Jus parašyti bet kuria kita, Jums įdomesne ir, Jūsų nuomone, aktualia šiūdienei studentijai. Norime jai duoti lituanistinės medžiagos. Jei neapgauna atmintis, Jūs buvote parašęs labai įdomų straipsnį „Lietuvyje“ ar „Mintyje“ apie lietuvių kalbą. Gal galėtumėte ką nors mums iš tos srities suteikti? Arba ką nors panašaus į „Santarvėje“ prieš kurį laiką tilpusį straipsnį apie mūsų istorinę galvoseną.

Kiekvienu atveju turėsiu vilties, kad būsite malonus sutikti mums ateiti į talką. Ta pačia proga, jei tokį straipsnį rašysite, prašyčiau prisiųsti ir žiupsnelį žinių apie savo dabartinį darbą, kad galėtume supažindinti savo skaitytojus.

Su tikra pagarba

Vytautas Kavolis

P. S. Būtų labiausia pageidautina, jei straipsnis galėtų būti apie 3–4 mašinėlę rašytų puslapių.

* Pateikiami abipusio susirašinėjimo fragmentai.

1959 m. birželio 29 d.

Didžiai Gerbiamoji,-asis:

Nuo šio rudens pradės rodytis Santaros–Šviesos Federacijos leidžiamas jaunosios kartos kultūros žurnalas *Metmenys*, kurio redaktoriumi tenka būti žemiau pasirašiusiam. Vienu iš svarbiausių šitokio žurnalo uždavinių ir jo atsakomybių ypač jaunajai kartai aš laikau *objektyvaus ir visapusiško Nepriklausomosios Lietuvos vaizdo* išryškinimą. Šitokio vaizdo jaunoji karta dažnai ir skaudžiai pasigenda, ir jį duoti gali tikrai įvairių pažiūrų ir veiklos sričių atstovų *talka*. Į ją šiuo raštu Jus ir kviečiu, prašydamas *iki rugpjūčio 15 d.* atsakyti žemiau pridedamus klausimus. Klausimus atsakant, prašyčiau duoti, *kiek galima*, arba konkrečius – statistinius ar kitokius – duomenis, arba remtis nuosavais, autentiškais patyrimais. Šią anketą prašyčiau laikyti *studijine*, o ne vien nuomonės reiškimo. Jeigu gautieji atsakymai tai leistų, galima būtų galvoti ir apie išspausdinimą atskiros knygos pavidalu.

Pirmas klausimas: *Kokiu konkrečiu atsikimu Nepriklausomoje Lietuvoje Jūs asmeniškai labiausiai didžiuojatės?* /Prašyčiau išsamiau šį atsikimą apibūdinti, nurodant jo kontekstus, detales, nugalėtus sunkumus, kad būtų ir jaunam skaitytojui suprantamos jo realiosios aplinkybės/.

Antras klausimas: *Kokio konkretaus Nepriklausomos Lietuvos gyvenimo aspekto ar įvykio Jūs asmeniškai labiausiai gėdinatės?* /Esu įsitikinęs, kad objektyvus NL įvertinimas reikalauja apžvelgti viską, ir šviesiąsias, ir tamsiąsias puses, kad mūsų akademinis jaunimas ne tik tokiam įvertinimui pribrendęs, bet ir jo reikalauja, nebepasitenkindamas nei liaupsėmis, nei piktažodžiaivimu, ir kad kviečiamųjų atsakyti kvalifikacijos garantuoja žmogiškai integralią ir atsakingą NL kritiką/.

Trečias klausimas: *Ką Jūs vaizduojatės esant būdingiausiais Nepriklausomos Lietuvos gyvenimo, jos mentaliteto, jos žmogaus psichologijos, bruožais?* /Kuo šis periodas tautos gyvenime išsiskiria iš kitų periodų? Kokie yra pagrindiniai „raktai“ ar „motto“ NL gyvenimo visumai suprasti?/.

Ketvirtas klausimas: *Kokiu konkrečiu atžvilgiu laikote Nepriklausomą Lietuvą pralenkusią Ameriką /arba tą kraštą, kuriame dabar gyvenate?/.* /Čia svarstyti tiek apčiuopiami atsikimai, tiek

vertintinos žmogiškos, socialinės, religinės savybės, papročiai ir t. t. Pageidautini tokie duomenys, kad jais galima būtų remtis, ryškinant jaunimui objektyvų lietuviybės vertingumą, ir kad pats jaunimas galėtų juos dalykiškai pasverti/.

Visuose atsakymuose labai pageidautini ryškūs asmeniniai pergyvenimai, kurie aprašomiems įvykiams duotų spalvą ir skonį.

Su tikra pagarba

Vytautas Kavolis

Gauna pp: J. Aistis, J. Audėnas, J. Balys, V. Banaitis, K. Barėnas, S. Barzdukas, M. Biržiška, J. Brazaitis, J. Cicėnas, V. Čepas, L. Dambriūnas, A. Damušis, T. Daukantas, K. Drunga, A. Gerutis, J. Gimbutas, M. Gimbutienė, J. Girnius, A. Greimas, A. Gureckas, Z. Ivinskis, J. Jakštas, V. Jakubėnas, P. Jonikas, V.K. Jonynas, S. Kairys, M. Katičiškis, J. Kaupas, D. Krivickas, V. Krivickas, V. Maciūnas, B. Mačiuiška, J. Mulokas, H. Nagys, A. Nyka-Niliūnas, B. Novickienė, K. Ostauskas, J. Pajaujis, J. Paplėnas, S. Pilka, K. Požėla, B. Pūkelevičiūtė, B. Raila, V. Rastenis, P. Rėklaitis, J. Repečka, P. Skardžius, V. Sruogienė, J. Šimoliūnas, A. Šapoka, K. Škirpa, V. Tercijonas, A. Trakis, V. Trumpa, V. Vaitiekūnas, M. Vaitkus, J. Valaitis, Sr., V. Vardys, J. Vilkaitis.

A.J. Greimo atsakymai į anketą Nepriklausomos Lietuvos gyvenimo apibūdinimo klausimu:

Kiek suprantu, pirmieji du klausimai griežtai skiriasi, savo paskirtimi, nuo paskutiniųjų. Anketos pagalba norima, visų pirma, išryškinti pagrindinius lietuvių tautinius refleksus (attitudes) sveitimųjų atžvilgiu: pasididžiavimą ar gėdą. O paskutiniai du atsakymai jau prašomi duoti nebe valorizuotu tautiniu refleksu, o apgalvotame, aprašomajame plane.

1. Nepriklausomos Lietuvos *idealus vaizdas*, toks, kokį jį aš pats sau pasirinkau ir svetimiesiems, pasitaikius progai, patiekiu: *Lietuva* nėra nei rusiškas, nei vokiškas (šitaip dažnai prasideda, pasikalbėjimai apie Lietuvą), o *skandinaviško tipo kraštas*. Tai maža, darbšti, taikinga ir kultūringa tauta.

Tokiam gerokai suidealintam vaizdui pagrįsti semiu iš 1918–1940 m. realybės pagrindinius, mano nuomone, pasididžiavimą ir pasitikėjimą lietuvių liaudimi keliančius elementus. Labai reikšmingu faktu skaitau žemės ūkio rekonversiją iš javų ūkio į gyvulininkystę, kuri įrodo ne

tik lietuvių ūkininko dvasinę lankstumą ir įgimtą inteligenciją, bet ir skubiai sukurtų kaimo kadrų aukštas kvalifikacijas. Lietuvis kaimietis – ne kaip mistiško tautos genijaus reiškėjas, bet kaip gabus ir darbštus ūkininkautojas; lietuviškieji kaimo kadrai: pradžios mokyklų mokytojai, agronomai, pienininkai, kooperatininkai – štai kas, mano įsitikinimu, buvo tikrai vertinga Lietuvoje. Na ir, žinoma, šių dviejų socialinių sluoksnių darbo ir pastangų rezultatai: krašto ūkio našumas ir kooperatinių ūkio formų – panaikinančių parazitinius tarpininkus – išsivystymas.

2. Kalbant su svetimaisiais apie prieškarinę Lietuvą, yra nemaža temų, kurių nesinori liesti. Gal gėdos sąvoka ir per stipri šioms nemalonioms sritims apibūdinti, vis tik nesinori kalbėti, jei to galima išvengti (tai zuikio politika, bet juk aš kviečiamas pasisakyti apie tautinius refleksus, o ne objektyviai nagrinėti lietuviškąją ano meto visuomenę) – apie visą eilę neigiamų reiškinių. Keletą jų čia išvardinsiu.

a/ Gėda, kai būni priverstas prisipažinti, kad Nepriklausomoje Lietuvoje nebuvo *civilinės metrikacijos*. Lietuvos Bažnyčia čia neša didelę atsakomybę, betgi Lietuvos nepateisinsi sakydamas, kad mūsų kunigija buvo tamsi. Nes ir kunigija yra lietuviškas produktas.

b/ Nesmagu darosi, kai svetimtautis, šiek tiek domėjęsis ano meto Europos politika, tau primena, kad ir Lietuva vienu metu buvo pasidavusi diktatūrų manijai ir *turėjo savo diktatoriuką*: tai visiškai neatitinka tavo peršamą skandinavisko tipo krašto vaizdą. Gali, žinoma, teisinti, kad ta diktatūra buvo, palyginti, švelni, paternalistinė: vis tiek reikia pripažinti, kad mes politiškai buvome nesubrendę, nes reikalingi „tėviškos“ Plechavičiaus, Raštikio ar Smetonos globos.

c/ Jei, kalbėdamas apie Lietuvą, galėčiau pats pasirinkti sau tinkamą svetimtautį, rinkčiausi tokį, kuris nebuvo matęs Kauno. Kaltė čia, žinoma, lietuviškosios buržuazijos ir valdančiųjų sluoksnių – tiesiog ne kaltė, o vaizduotės stoka – bet laikinoji sostinė buvo pradėta statyti ne plačiose senamiestį supusių žalumynų erdvėse, o sporadiškai augo senojo slėnio smarvėje, tarp lūšnų ir griuvėsių. *Kaunas buvo Europos Rytų miestas be veido*: jokia tradicija nerišo jo su praeitimi; nevaizdavo jis nei jaunos, sparčiai augančios ir turtėjančios tautos aspiracijų.

d/ Pagaliau, kalbėdamas apie Lietuvą, nenorėčiau turėti šalia savęs tipingo *lietuvio smulkaus miesčionio*, ypač jeigu jis dar priklauso nuoširdžių propagandistų – à la Algirdas Gustaitis – porūšei.

Visa tai – nemalonūs dalykai, bet, esu įsitikinęs, kad juos reikia pasakyti garsiai: tai savos rūšies lietuviškos sąmonės terapija.

3. Ties trečiuoju klausimu ilgai apsistoju ir susimąščiau. Jis man atrodo ir per sunkus – negalys sutilpti į anketinio atsakymo rėmus – ir ne visai tiksliai – bent mano manymu – pastatytas.

„Raktas“ Nepriklausomos Lietuvos gyvenimo visumai suprasti tėra tik vienas: krašto ekonominė santvarka. Pasirinkimas būti smulkios ir, kiek vėliau, vidutinės žemės nuosavybės kraštu iš anksto nulėmė, kad, šalia ūkininkų klasės, turės susiformuoti ir smulkioji bei vidutinioji miesčionija; kad ši „naujoji klasė“ turės savąją ideologiją (klaidingai tapdinamą su visos tautos aspiracijomis), kurioje drauge ir prieštaraujantiai reikšis ir „prarasto“ kaimo idealizavimas, ir naujo buržuazinio gyvenimo stiliaus reikalavimai.

Atžymiu tiksliai planą, pagal kurį galima būtų – ir reikėtų – paruošti plačią ano meto lietuviškojo gyvenimo analizės studiją. Jai medžiagą surinkti gal ir reikėtų keliolikos anketų pagalba. Bet kreiptis tada tegalima būtų tik į tipingus vidutiniškus lietuvius, o ne į taip vadinamuosius intelektualus.

4. Ketvirtas klausimas kreipiasi išimtinai tik į Amerikoje gyvenančius lietuvius, ir nematau, kokios papildomos šviesos galėčiau atnešti, lygindamas prieškarinę Lietuvą su Egiptu, Turkija ar Prancūzija. Tačiau nuoširdžiai komplimentuoju Vytautą Kavolį, pirmąjį pastačiusį tokį klausimą. Ieškojimas į jį atsakymo kaip tik ir „budina tautinę sąmonę“, teigdamas lietuvių kaip originalų faktą amerikietiško jūrose.

Istanbul, 1959.8.12

Mielas Vytautai Kavoli,

tikiuosi, kad mano atsakymai dar nebus pavėlavę. Iki šiol buvau užimtas su prancūzišku stažu turkų mokytojams, ir tik prieš keletą dienų galėjau prisėsti prie lietuviškų rūpesčių. Anketą skaitau vykusia ir noriu tikėtis įdomių rezultatų.

Vis dar nieko nesigirdi apie Almanachą, nors kai kuriuose laikraščiuose jau mačiau iš jo spausdinamas ištraukas.

Istanbulė liksiu iki 20–25 šio rugpjūčio mėnesio, po to grįžtu į Ankarą, kur būsiu pasiekiamas tuo pačiu adresu.

Linkiu sėkmės Jums pačiam ir Jūsų *Metmenims* ir lieku Jūsų
[Algirdas Julius Greimas]*

78 bal. 18

Gerbiamas p. Profesoriau,

Jūsų knygą apie lietuvių mitologiją, kaip man dabar rašo Algimanto Mackaus fondo valdytojas Gintautas Vėžys, Fondas mielai išleis. Vėžys mano, kad iki 1979 metų Fondas knygos išleisti nebesuspės. Mūsų šalyje spaustuose darbas lėtai vyksta, o Fondas turi ribotą bendradarbiaujančių žmonių skaičių, kurie turi viską savanoriškai atlikti.

Siūlyčiau, kad Jūs visą knygos medžiagą, kada tik galėsite, pasiųstumėt tiesiog Gintautui Vėžiui. [...] Manau, kad būtų gera knygoje išspausdinti ir apie bites, ir apie raganas. Tačiau būtų gera, kad joje būtų ir studijų, dar nepasirodžiusių kitoje spaudoje. Tad aš siūlyčiau, kad Jūs paskaitą apie bites spausdintumėte vien šioje knygoje. Ne visi Mokslo ir Kultūros simpoziume skaityti darbai bus, atrodo, spausdinami simpoziumo darbų knygoje. Trumpas paskaitas aš jau gavau, jam pačiam pasiūlius, *Metmenims*.

Ačiū už trečiąją Laimos ir Aušrinės dalį. Ji bus, kaip ir kita Jūsų darbams skirta medžiaga, *Metmenų* Nr. 36, išeisiančiame ši rudenį. Dar ne viską, ką tam numeriui užsakiau, esu gavęs. Bet laukiu.

Oguibenine čia padarė ne kokį įspūdį.

Geriausiais sveikinimais, [Vytautas Kavolis]

90 liep. 20

Gerbiamas Profesoriau,

Jūsų įvadinį essay 59-iam *Metmenim* reikėtų gauti iki rugsėjo 15. Gal parašytumėt apie Vakarų ir Lietuvos kultūrinio vakarėjimo problematiką?

* Šie laišškai surinkti Jurgio Pakerio iš asmeninio V. Kavolio archyvo. Dėl to jie nepasirašyti.

Jei Jūs prisiųstumėt minčių apie A. Churginą, aišku, spausdinčiau. Esu kažkada dalyvavęs diskusijose, kieno vardu reiktų pakrikštyti lietuviško oportunistų muziejų – Vyt. K. Jonyno ar A. Churgino. Patikimų žmonių tvirtinama, kad jis bendradarbiavęs su trijų kraštų saugumais; kad jo eilėraščių ir vertimų sov. Lietuvoje nebuvo galima kritikuoti; ir kad jis yra „terorizavęs“ kitus rašytojus. Gal vertėtų pažvelgti ir į šiuos aspektus, pavertusius jį vienu iš labiausiai Lietuvoje nemėgstamų žmonių?

S. Žukas man rašė, kad jų ruošiamasis žurnalas stengs dėmesį kreipti nuo ankstyvesnio kovos uždavinio į „tikro“ gyvenimo vizijos formavimą. Laikau jį reikalingu leidiniu ir užtikrinau savo bendradarbiavimą. (Su Žuku esu susipažinęs, o apie Sverdiolą irgi neblogos nuomonės: vienas iš įžvalgesnių ir kritiškesnės orientacijos žmonių.) Su vakariečių bendradarbiais bus viena problema: išeivijos kūrybinės jėgos silpsta, kūrybingesni žmonės apsikrovę darbais ir iš jų vis sunkiau, net *Metmenims*, bet ką gauti (ypač recenzijas), o kiti apstingę prie televizijos ir trumpų bangų siųstuvų. Bet reikia stengtis, ką galima. Aš net būčiau nuomonės, kad vertėtų ką iš išeivijos įtraukti į redakcijos kolektyvą (sutinku, kad jį sveikiausia turėti nedidelį), kurio tikslas būtų ne tik ieškoti išeivių bendradarbių (tai nebus lengva), bet ir eventualiai, jei naujasis žurnalas įgis stabilumo ir *Metmenys* taps mažiau reikalingi – kada nors ateinančių dešimties metų būvyje – tarpininkauti *Metmenų* į tą žurnalą įsiliejimui?

Šalia Jūsų minimų potencialių bendradarbių turėčiau mintyti Kelerienę, Šilbajorį, Donielą (jei pabus), Vasiliauskienės, su jos obsesyviu nukirstos Sartre'o galvos kaišiojimu kur reikia ir kur nereikia, aš vengčiau iš tolo. Skrupskelis puikus vyras, bet lietuviškus raštus mažiau kruopščiai rašo, negu angliškų. Jis gal daugiau parūpintų „opinių“ negu substancialios „kultūros“. Beje, kokia to žurnalo „kultūros“ ir „opinių“ proporcija? Reikia abiejų.

Geriausiu, [Vytautas Kavolis]

90 rugs. 19

Mielas Profesoriau,

Ačiū už str. apie Churginą ir Gimbutienės recenziją. Abu mielai išspausdinsiu *Metmenyse*. Bet ypač laukiu įvadinio essay apie kul-

tūrą ir nekultūrą, kurį reikėtų gauti iki spalio 15. Galima turbūt būtų spausdinti jį kartu ir *Metmenyse*, ir *Žuko* žurnale. Apie jį paskutiniu metu gavau tik trumpą *Žuko* užklausimą. Prašo sugestijų, siūlytinių vertimų ir t.t. (Man vertimai, be tekstų kritikos, iš viso abejotinas šiandieninėje situacijoje dalykas: per daug mechaniskas santykis su „paveldu“ ir „vakarietiškais modeliais“). Jei kviestų, turbūt sutikčiau į jų redakciją įeiti. Įmanomas jo vardas būtų ir *Kritika*.

„Žodį lietuviams“ galiu pasirašyti. Tik kelios sugestijos: (1) nereikalinga minėti „moters“ ekonomistės, tai ir taip aišku, o specialus pažymėjimas tuoj kelia įtarimą, kad tai laikoma nenormaliu dalyku; (2) biurokratijos „panaikinimas“ neįmanomas, čia reiktų kuklesnio žodžio; (3) „tūkstančių aukų“ sovietiniame kontekste sukelia paaukojamų žmonių gyvybių įspūdį; (4) „sudrausminti“ ketvirtoji eilutėje iš galo primena Smetonos mėgstamą posakį: „juos reikia sudrausminti“. Geriau: „susidrausminti“, juo labiau kad apie tai toliau ir rašoma; (5) nenorėčiau frazės: „istorijos tribunolu grasindami“ – man tai atrodo egzaltuota; argi turime teisę istorijos vardu kalbėti – po to, kai įvairūs nesimpatiški sąjūdžiai yra tai darę?

Apie liberalų tradicijų tęsimą ir perdavimą Lietuvon irgi rūpinuosi. Buvo užuominų iš Lietuvos apie *Lietuviškojo liberalizmo* perspausdinimą. Jo laida, atrodo, pasibaigusi. Manau, kad jeigu būtų perspausdinama, reiktų viską palikti, kaip yra, išskyrus korektūros klaidas. Nors norėtųsi kokio priedašo.

Geriausią,

[Vytautas Kavolis]

Žodis lietuviams

Nebūdami nei poetai, nei politikai, o tik mokslo žmonės, mes kreipiamės į visus geros valios tautiečius šiuo džiaugsmo ir rūpesčio metu.

Mes didžiavomės stebėdami, kaip naujoji Lietuvos vyriausybė, atstovaujama pavyzdingos, vakarietiško stiliui atitinkančios trijų: intelektualo – prezidento, moters ekonomistės – ministrės pirmininkės ir išsilaisvinusios komunistų partijos lyderio, per kelis mėnesius įrašė Lietuvos vardą į pasaulio istorijos lapus. Tačiau „dainuojančios revoliucijos“ sparčiu žingsniu žygiuojančiai tautai nebuvo tuo pat metu aiškiai pasakyta, kad jos siekia ir paskelbta nepriklausomybė žadėjo

ilgam laikui tik *prakaito ir ašarų* laikus. Visiškas pramonės pertvarkymas: jos racionalizavimas, biurokratijos panaikinimas, naujos technologinės revoliucijos pravedimas – gali būti atliktas tiktai dešimčių ir šimtų tūkstančių bedarbių sąskaita. Žemės ūkio, vis labiau verčiamo senelių prieglauda, produktyvi rekonstrukcija, krašto pavertimas žydinčiais sodais ir žaliuojančiais laukais reikalaus kitų tūkstančių aukų. Tokių užduočių akivaizdoje lietuvių tauta neturi teisės žiūrėti į praeitį ir užsiiminėti naujų paminklų statyba, negali galvoti apie prisišliejimą prie Rusijos, kur ją lauktų tik dar didesnis neišbrendamas skurdas, – turi kurti *savą ateitį*.

Mums ypač skaudu žiūrėti, kaip sunkiai šiuo metu pergyvenamas šis pereinamasis laikotarpis, paverčiant jį demokratijos karikatūra, tuo tarpu kai kiekvienam sveiko proto žmogui aišku, kad *be lito ir be paso* nėra jokios laisvės nei nepriklausomybės. Kova dėl valdžios, kai nėra realios valdžios, yra absurdas.

Mes, užsienio lietuviai – politiniai pabėgėliai, o ne išeiviai, ne mažiau už jus siekiame laisvės savo tautai, tačiau mes, be to, dar turime ilgametį demokratinio gyvenimo patyrimą, ir tai duoda mums moralinę teisę kreiptis į jus šiuo skaudžiu reikalu.

Aukščiausioji Taryba – lietuviškasis parlamentas buvo išrinktas vesti tautą į nepriklausomybę, jis tą užduotį turi vykdyti iki galo. Bet kokie atsteigimai, referendumai ar kiti panašūs pasiūlymai yra tik laisvai pasirinkto vieškelio iškraipymas ir išsigynimas. Demokratinis režimas gali būti pagrįstas tiktai atsakingumo ir valdžios pastovumo principais. Valdžios pasiskirstymas tarp legislatyvo ir egzekutyvo lengvai atliekamas vidaus statuto rėmuose. Vyriausybė nuverčiama tik susidarius naujai parlamento daugumai, pasiūlančiai naują ilgametę veiklos programą. Partijos yra reikalingos, jos atlieka savo demokratines funkcijas. Pliuralizmas Vakarų valstybėse pasireiškia dviejų, daugiausia trijų partijų veikla. Dabartinis žaidimas partijomis yra demokratijos karikatūra ir nusikaltimas tautai. Toks pat nesubrendimo reiškinys [...], žinoma, idealizuoti demokratijos – ji visados bus kova už valdžią, ją reikia sudrausminti.

Šitokios laisvai savo pačių prisiimtoms drausmės reikalaudami, istorijos tribunolu grasindami, ir kreipiamės į visus geros valios žmones. Laikai sunkūs, reikia ištesėti, galvoti ir kurti ateitį.

Algirdas Julius Greimas

Mielas Profesoriau,

Savo vaidmenį *Baltų lankų* redakcijoje laikau pagalbiniu. Sprendimus tegalima daryti Lietuvoje, susitinkant ir pasikalbant. Bet Sverdiolui čia lankantis, aiškinau savo koncepciją, kad pirmoj eilėj turėtų būti ne švietėjiškas uždavinys permesti vakarietišką galvojimą, bet skatinti pačių lietuvių, susipažinusių su vakarietišku galvojimu, *die geistige Situation der Zeit* analizavimą. Ką nors perspausdinant, irgi turėtų būti stengiamasi lietuvių pastangomis su ta pačia medžiaga ar intelektualinėmis perspektyvomis savaip persigurmti. Sverdiolas galvojo, kad tam mažoka šiuo metu jėgų.

Girdėjau, kad *Lit. ir mene* pasirodė „Baltų lankų“ skiltis, bet čia mes tegauname kovo–balandžio *Lit. ir meną*, ir dar tos skilties nemačiau. Tai laikau reikalingu dalyku ir, jei mane kviestų, ir pats kartkarčiais turbūt parašyčiau. Ne visai aiškus konceptas: ką tai turėtų apimti? Bent pradžiai pagelbėtų gauti konkrečius, užgriebiančius klausimus, į kuriuos išeiviški autoriai būtų kviečiami reaguoti, gal kiekvienas į skirtingą, specialiai jam paruoštą klausimą. O gal tam tikras susirašinėjimas: iš Lietuvos rašo laišką kuriam nors išeivijos žmogui; tasai atsako, jei turi ką pasakyti, laišką rašiusiajam, ir viskas išspausdinama, nors nebūtinai tame pačiame numeryje.

Atrodo, kad Lietuvoje bus steigiamas, su amerikiečiais bendradarbiaujant, Nepriklausomas visuomeninių tyrimų institutas, apimtas filosofiją, istoriją ir visuomeninius mokslus. Tai galėtų būti dalis panašių institutų, išsidėsčiusių per visą vidurio ir rytų Europą bei sovietines respublikas, kurie studijuotų ir specifinius, ir visiems bendrus, bet gal skirtingai sprendžiamus klausimus, kaip kultūros desovietizacija, skirtingos tautinių sąjūdžių trajektorijos ir pan. Apskritai man atrodo, kad literatai ir filosofai Lietuvoje jau įjungti į vakarietiškus tinklus, dabar atėjo laikas sociologams.

Tabor Farmoj gal bandysim surengti mažą išeivijos–Lietuvos liberalų konferenciją (dalyvaus trys iš vadovaujančių Liberalų sąjungos žmonių: Šliogeris, Radžvilas, Šaulauskas). Jie galėtų pasakyti, su kiom sprendimų reikalaujančiom problemom susiduria, mes – kaip iš čia tai atrodo. Aš stengiuosi skatinti, kad Lietuvoje nesuskiltų, kaip, atrodo, atsitiko Čekoslovakijoje, XIX ir XX amžiaus liberalai. Ar tenka su Lietuvos liberalais susidurti?

Geriausią,

Vytautas Kavolis

Mielas Profesoriau,

Santara–Šviesa šiemet buvo neįprastai politinė, beveik palaidojom literatūrą: išeivijoje ją mažai kas rašo, Lietuvoje šiuo metu mažai kas domisi. Bandysim kultūros primatą kitais metais atstatyti. – Šliogeris jaučiasi gana sveikas ir skaitė įdomiausią paskaitą apie paviršių ir gelmę. Iš filosofų dar buvo Šaulauskas ir Radžvilas. Filosofai jau įstatyti į normalų kontekstą: ne tik keliauja po universitetus skaitydami paskaitas, bet ir pradeda gauti paskyrimus čia dėstyti. Atrodo, Šaulauskas bus pirmasis humanitaras iš Lietuvos, vykstant į Vakarus ne vien mokytis, bet ir juos mokyti (mano kolegijoje). – Buvo trys įdomūs istorikai, o literatūra – ir kūryba, ir mokslas – šiemet pasirodė blankokai.

Išeivijos–liberalų konferencija atskleidė nemažą skirtumą. Lietuvos liberalai čionykščiams atrodė dogmatiški, senamadiški, net elgesio stiliumi neliberalūs – egzaltuotai kritikuojantys, su bereikalingais antagonizmo kompleksais, kartais perdėtu pasitikėjimu kokia nors receptologija. Aš pats siūliau, kad būtų bandoma išlaikyti vienuose organizaciniuose rėmuose XIX ir XX amžių liberalus, bet kad iš viso būtų laikomasi atvirų ribų ir siekiama bendradarbiavimo su visais, su kuriais tai įmanoma – socialdemokratais, demokratiniais krikščioniais, demokratų sparnu, racionalesniais žaliaisiais ir t.t. ir t.t.; ne tiek deklaruoti teorinius principus, kiek formuluoti praktinius siūlymus; mažiau godumo kulto, daugiau rūpesčio žmogui. – Siūlėme Radžvilui, kad būtų prie Liberalų Sąjungos sudaryta tarptautinė patariamoji taryba, kurioje sutiktų dalyvauti (bet ne visi sutiktų) išeivijos liberalai. – Taip pat turėjom posėdžius feministiniam sąjūdžiui Lietuvoje paremti ir mokslinių vertimų į lietuvių kalbą parūpinimui apsvastyti. – Jau po suvažiavimo Santara–Šviesa įteikė savo pirmąją filosofinę premiją „už kūrybingiausią 1980–1990 metų įnašą į lietuvių filosofiją“ Arvydui Šliogerii. – *Balti lankai* suvažiavimą pasiekė, buvo juose Violetos Kelertienės veiksmingai pristatyti, surinkta tiek tiek jiems lėšų.

Jūsų minimus Henriko Radausko laiškus, su Jūsų komentarais, labai norėčiau gauti. Juo greičiau – tuo geriau. – Į *Baltų lankų* skiltį *Lit. ir mene* (kuriuos gaunu su 3–4 mėn. pavėlavimu) vieną dalyką Sauliui Žukui jau ką tik pasiunčiau, bandysiu ir ateityje, retkarčiais. – Man atrodo, kad išsilaisvinusios Lietuvos politikoje randasi daugiau sovietinių bruožų negu jų buvo išsilaisvinančioje Lietuvoje, pačių

lietuvių veikloje. Daug ką reikia ne tik kritikuoti, bet ir tiesiog perduoti, kaip tai Vakaruose šokiruoja. (Kat. bažnyčios neleidimas ne tik Panevėžyje steigti menonitų kolegiją, bet ir apskritai bet kur bet kokią protestantų mokyklą, ir būtent ekumenizmo vardu. Ir tautinės vienybės labui.)

P.S. Sako, kad Vagos leidykla imasi už \$ 800 leisti bet kokio, kad ir prasčiausio, išeivijos rašytojo jiems pasiūlytą knygą.

Geriausių,

Jūsų Vytautas Kavolis